Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 1. 2011, sp. zn. 33 Cdo 2634/2008, ECLI:CZ:NS:2011:33.CDO.2634.2008.1

Číslo: 104/2011

Právní věta:

Jelikož občanský zákoník neupravuje otázku ujednání o splatnosti dluhu ponechané na vůli věřitele, platí v občanskoprávních vztazích, že věřitel může dlužníka požádat o jeho splnění kdykoliv; z toho pak plyne ten důsledek, že za den rozhodný pro počátek běhu promlčecí doby je třeba považovat den, který následuje po vzniku dluhu.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 28.01.2011

Spisová značka: 33 Cdo 2634/2008

Číslo rozhodnutí: 104

Číslo sešitu: 8

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Promlčení

Předpisy: § 101 obč. zák.
§ 563 obč. zák.
§ 657 obč. zák.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

O k r e s n í s o u d v Mladé Boleslavi rozsudkem ze dne 15. 2. 2007 uložil žalované povinnost zaplatit žalobci částku 3 001 284 Kč a rozhodl o nákladech řízení. Vyšel ze zjištění, že žalobce na základě smluv ze dne 19. 12. 2000, ze dne 21. 12. 2001, ze dne 1. 1. 2003 a 22. 3. 2004 poskytl žalované půjčky v původní výši 3 900 000 Kč, z nichž k 15. 12. 2003 nebyly vráceny 3 500 000 Kč. Půjčky měly být splatné na základě výzvy žalobce. Rozhodnutím valné hromady žalované ze dne 15. 12. 2003 mělo dojít ke „kapitalizaci" půjček, a to formou příplatku žalobce do vlastního kapitálu žalované. O tomto rozhodnutí nebyl ovšem pořízen notářský zápis. Na tomto skutkovém základě, opíraje se o § 121 odst. 2 a § 141 odst. 1 zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku, dospěl soud prvního stupně k závěru, že nedošlo (v důsledku nedostatku formy notářského zápisu) platně ke schválení příplatku žalobce, což znamená, že nedošlo ke „kapitalizaci" nesplacených půjček ve výši 3 500 000 Kč a povinnost žalované vrátit půjčené peníze na vyzvání žalobce trvala i po 15. 12. 2003. Za nedůvodnou považoval žalovanou vznesenou námitku promlčení, neboť právo na vrácení peněz není nárokem na vydání bezdůvodného obohacení, jež se promlčuje ve dvouleté promlčecí době, nýbrž požadavkem na vrácení půjček, které se staly splatnými na základě výzvy žalobce ze dne 28. 11. 2005.

K r a j s k ý s o u d v Praze rozsudkem ze dne 9. 1. 2008 potvrdil ve výroku o věci samé rozsudek soudu prvního stupně, změnil jej ve výroku o náhradě nákladů řízení a rozhodl o nákladech odvolacího řízení. Ztotožnil se s jeho skutkovými i právními závěry. S přihlédnutím k § 205a a § 211a zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění účinném do 30. 6. 2009, označil za nepřípustnou novotu v odvolacím řízení opakovaně vznesenou námitku promlčení žalované, založenou tentokrát na tvrzení o neplatnosti uzavřených smluv o půjčkách, odůvodněnou tím, že je v rozporu s § 196a obch. zák. poskytl obchodní společnosti (žalované) žalobce, jenž je jedním z jejích jednatelů. Požadavek na vrácení sporné částky by tak byl nárokem z bezdůvodného obohacení, který s ohledem na datum podání žaloby by byl promlčen. Ve shodě se soudem prvního stupně má za to, že nedostatek notářského zápisu o souhlasu valné hromady žalované s dobrovolným příplatkem žalobce ve formě kapitalizovaných půjček, má za následek, že žalobci platně tato povinnost nevznikla. Rovněž souhlasil se závěrem, že půjčky se staly splatnými výzvou žalobce dne 28. 11. 2005, pročež nárok na jejich vrácení nemůže být promlčen, byla-li žaloba podána u soudu dne 11. 5. 2006. Oproti očekávání žalované nepovažuje za nemožné, aby člen představenstva, dozorčí rady, prokurista nebo jiná osoba oprávněná jednat jménem právnické osoby, jí poskytla půjčku; ustanovení § 196a obch. zák. na takový případ nedopadá. Na závěr odvolací soud dodal, že pokud podle obchodního rejstříku základní kapitál žalované představuje 2 000 000 Kč a výše vkladu žalobce činí 400 000 Kč, nesmí celková výše jím poskytnutého příplatku přesáhnout 1 000 000 Kč.

V dovolání, jehož přípustnost dovozuje z § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř., žalovaná (dále též „dovolatelka") namítá, že rozhodnutí odvolacího soudu spočívá na nesprávném právním posouzení věci; není srozuměna se závěry, že nárok žalobce není promlčen a že smlouvy o půjčkách jsou platné, přestože v rozporu s § 196a obch. zák. k jejich uzavření nebyl dán souhlas valné hromady, tj. že v dovolání dotčených otázkách rozhodnutí odvolacího soudu odporuje hmotnému právu. Navrhla proto, aby byl rozsudek soudu odvolacího zrušen a věc mu byla vrácena k dalšímu řízení.

Žalobce navrhl, aby dovolání bylo zamítnuto.

N e j v y š š í s o u d zrušil rozhodnutí soudů obou stupňů a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

Podle § 236 odst. 1 o. s. ř. lze dovoláním napadnout pravomocná rozhodnutí odvolacího soudu, pokud to zákon připouští.

Dovolání v dané věci může být přípustné jen podle § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř.

Předpokladem přípustnosti dovolání podle § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. je závěr dovolacího soudu, že rozhodnutí odvolacího soudu nebo některá v něm řešená právní otázka mají po právní stránce zásadní význam.

O rozhodnutí odvolacího soudu, které má po právní stránce zásadní význam (§ 237 odst. 3 o. s. ř.) jde zejména, jestliže rozhodnutí řeší právní otázku, kterou dovolací soud dosud nevyřešil, nebo kterou odvolací soudy nebo dovolací soud rozhodují rozdílně. Řeší-li napadené rozhodnutí určitou právní otázku v rozporu s hmotným právem, má vždy po právní stránce zásadní význam. Otázky již řešené v rozhodnutích dovolacího soudu nejsou otázkami zásadního právního významu; o otázku zásadního právního významu nejde ani tehdy, jestliže příslušná zákonná úprava je naprosto jednoznačná a nečiní v soudní praxi žádné výkladové těžkosti (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 1. 2001, sp. zn. 22 Cdo 1603/99, uveřejněné pod C 103 v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu vydávaného nakladatelstvím C. H. Beck ve svazku 2).

Otázkou zásadního právního významu proto nemůže být řešení platnosti smluv o půjčkách, jestliže právní úprava (§ 196a odst. 2, věta druhá, obch. zák. ve znění účinném do 22. 3. 2004) v době uzavírání jednotlivých smluv byla natolik jednoznačná, že nečinila soudní praxi žádné výkladové problémy (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 1. 2001, sp. zn. 22 Cdo 1603/99, uveřejněné pod C 103 v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu vydávaného nakladatelstvím C. H. Beck ve svazku 2). Podle § 196a odst. 2, věty druhé, obch. zák. totiž souhlasu valné hromady není zapotřebí, jde-li o poskytnutí půjčky nebo úvěru ovládající osobou ovládané osobě anebo zajištění závazků ovládané osoby ovládající osobou (srovnej též rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 10. 2007, sp. zn. 21 Cdo 3335/2006).

Pro rozhodnutí dané věci ovšem bylo významné (určující) posouzení otázky promlčení nároku žalobce opírajícího se o existenci čtyř dílčích smluv o půjčkách. Protože tuto otázku odvolací soud vyřešil (částečně) v rozporu s hmotným právem (§ 563 obč. zák. ve spojení s § 101 obč. zák.), představuje napadený rozsudek odvolacího soudu rozhodnutí, které má ve věci samé po právní stránce zásadní význam a dovolání je tak podle § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. přípustné.

Podle § 242 odst. 3 o. s. ř. rozhodnutí odvolacího soudu lze přezkoumat jen z důvodů uvedených v dovolání. Je-li dovolání přípustné, dovolací soud přihlédne též k vadám uvedeným v § 229 odst. 1, § 229 odst. 2 písm. a) a b) a § 229 odst. 3 o. s. ř., jakož i k jiným vadám řízení, které mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci, i když nebyly v dovolání uplatněny. Žalovaná žádnou z uvedených vad v dovolání nenamítá a jejich existence nevyplývá ani z obsahu spisu; dovolací soud se tedy zabýval pouze výslovně uplatněným dovolacím důvodem tak, jak byl obsahově vymezen, a dospěl k závěru, že dovolání je opodstatněné.

Podle § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř. lze dovolání podat z důvodu, že rozhodnutí soudu spočívá na nesprávném právním posouzení věci. Nesprávným právním posouzením je omyl soudu při aplikaci práva na zjištěný skutkový stav (skutkové zjištění). O mylnou aplikaci se jedná, jestliže soud použil jiný právní předpis, než který měl správně použít, nebo aplikoval sice správný právní předpis, ale nesprávně jej vyložil, popř. jestliže ze skutkových zjištění vyvodil nesprávné právní závěry.

Podle § 101 obč. zák. pokud není v dalších ustanoveních uvedeno jinak, je promlčecí doba tříletá a běží ode dne, kdy právo mohlo být vykonáno poprvé.

Podle § 657 obč. zák. smlouvou o půjčce přenechává věřitel dlužníkovi věci určené podle druhu, zejména peníze, a dlužník se zavazuje vrátit po uplynutí dohodnuté doby věci stejného druhu.

Podle § 563 obč. zák. není-li doba splnění dohodnuta, stanovena právním předpisem nebo určena v rozhodnutí, je dlužník povinen splnit dluh prvního dne poté, kdy byl o plnění věřitelem požádán.

Mezi účastníky bylo nesporné, že žalobce jako věřitel a žalovaná jako dlužník, jednající prostřednictvím žalobce, uzavřeli dne 19. 12. 2000 smlouvu o půjčce částky 1 300 000 Kč, dne 21. 12. 2001 smlouvu o půjčce částky 1 200 000 Kč, dne 1. 1. 2003 smlouvu o půjčce částky 1 000 000 Kč a dne 22. 3. 2004 smlouvu o půjčce částky 300 000 Kč. Podle čl. II, jehož text je ve všech smlouvách totožný, „dlužník se zavazuje předmětnou částku určenou v článku prvém vrátit věřiteli po vyzvání“. Doba splnění (splatnost) byla vázána na výzvu věřitele (tzn. ponechána na jeho vůli).

Splatnost závazku je určena buď dobou, ve které je dlužník povinen podle smlouvy, právního předpisu nebo rozhodnutí splnit svůj závazek, nebo, není-li takto určena, vyvolá ji věřitel tím, že dlužníka o plnění požádá (§ 563 obč. zák.). Okamžik splatnosti práva na plnění má rozhodující význam zejména pro posouzení, zda a kdy nastává actio nata, pro počátek běhu obecné promlčecí doby (§ 101 obč. zák.) nebo pro počátek prodlení dlužníka (§ 517 a násl. obč. zák.).

Na rozdíl od případů, v nichž je doba plnění ponechána na vůli dlužníka (§ 564 obč. zák.), občanský zákoník výslovně neupravuje ujednání o splatnosti ponechané na vůli věřitele. Není-li doba splnění ve smlouvě dohodnuta či jinak určena, je podle rozhodovací praxe soudů dlužník oprávněn plnit kdykoli i bez výzvy věřitele a věřitel je povinen takové plnění přijmout (srov. například rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 2003, sp. zn. 33 Odo 105/2003, též Švestka, J., Jehlička, O., Škárová, M., Spáčil, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, strana 1000 – komentář k § 563). Je tomu tak proto, že nedošlo-li k dohodě o době plnění, nemohla být sjednána ani ve prospěch věřitele. Je-li však podle smlouvy doba plnění ponechána na vůli věřitele, pak je tím stanovena v jeho prospěch.

Oproti závěrům vyjádřeným v rozsudku velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 8. 12. 2010, sp. zn. 31 Cdo 5241/2007, o počátku běhu promlčecí doby u práva na plnění v režimu obchodního zákoníku při dohodě o době plnění (splatnosti) ponechané na vůli věřitele, se v oblasti občanskoprávních vztahů nadále prosadí závěry obsažené v R 28/84 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek. Je tomu tak z toho důvodu, že na rozdíl od úpravy promlčení v občanském zákoníku, podle níž (s výjimkou práva na plnění ve splátkách) se i právo na plnění – ať s určenou nebo neurčenou splatností – promlčuje uplynutím obecné tříleté promlčecí doby s počátkem počítaným ode dne, kdy právo mohlo být vykonáno poprvé (§ 101 obč. zák.), stanoví obchodní zákoník v § 392 odst. 1 u práva na plnění závazku počátek běhu promlčecí doby odchylně od počátku běhu obecné čtyřleté promlčecí doby (§ 391 odst. 1 obch. zák.) tak, že běží ode dne, kdy měl být závazek splněn nebo mělo být započato s jeho plněním (doba splatnosti). Jde-li o právo na plnění, jehož splatnost byla ve smlouvě určena (i tím způsobem, že byla ponechána na vůli věřitele), řídí se počátek běhu promlčecí doby u tohoto práva ustanovením § 392 odst. 1 obch. zák.

Obecně platí, že právo může být vykonáno poprvé (§ 101 obč. zák.), jakmile vznikne možnost podat na jeho základě žalobu, jinými slovy řečeno, jakmile nastane okamžik, kdy je actio nata; tento okamžik nastává splatností dluhu, tj. dnem, kdy měl dlužník povinnost poprvé splnit dluh. Tento den je pak dnem počátku běhu promlčecí doby podle § 101 obč. zák. Již v dřívější odborné literatuře (srovnej Švestka, J., Češka, Z., Chyský, J., Promlčení a prekluze v čs. právním řádu, Orbis Praha, 1967, a Občanský zákoník, Komentář, Díl I., Panorama 1987, str. 319 a násl.) byl zastáván názor, že může-li věřitel vyvolat splatnost dluhu (může-li požádat dlužníka o splnění dluhu), pak – objektivně posuzováno – může své právo i vykonat (podat žalobu k soudu).

Byla-li splatnost dluhu dohodnuta ve prospěch věřitele (ponechána na jeho vůli), může věřitel dlužníka požádat o jeho splnění kdykoliv. Za den rozhodný pro počátek běhu promlčecí doby je pak třeba považovat den, který následuje po vzniku právního vztahu sjednaného na neurčitou dobu. Proto tam, kde jde o právo z časově neomezeného právního vztahu, je pro počátek běhu promlčecí doby rozhodný den následující po dni, kdy došlo ke vzniku tohoto právního vztahu, a nikoliv den, kdy došlo ke splatnosti dluhu. Akceptování názoru o vázanosti počátku běhu promlčecí doby na den splatnosti dluhu a nikoliv na den vzniku právního vztahu, ze kterého dlužníku vznikla povinnost k plnění, by znamenalo nepřípustné posunutí počátku běhu promlčecí doby (ve zřejmém rozporu s účelem institutu promlčení) prakticky na neomezenou dobu.

Nevázal-li odvolací soud při posouzení otázky promlčení práva na plnění z jednotlivých smluv o půjčkách počátek běhu tříleté promlčecí doby podle § 101 obč. zák. na okamžik, kdy dluh žalované vznikl, nýbrž na okamžik, kdy se dluh stal na požádání věřitele splatným, odporuje jeho právní posouzení věci hmotnému právu a rozhodovací praxi dovolacího soudu.

Sluší se podotknout, že důvodnost námitky promlčení soud zkoumá ve vztahu k nároku uplatněnému žalobou; není významné, jak účastníci nárok kvalifikovali po právní stránce a z jakých právních důvodů byla námitka promlčení vznesena (viz důvody rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 21. 8. 2003, sp. zn. 29 Odo 162/2003, publikovaného ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod R 13/2005).

Námitku promlčení lze vznést kdykoliv v průběhu řízení až do jeho pravomocného skončení, tedy i v odvolacím řízení, přičemž námitku promlčení uplatněnou až v odvolacím řízení nelze považovat za novou skutečnost ve smyslu ustanovení § 205a o. s. ř., neboť nemá charakter skutkového tvrzení, nýbrž jde o námitku, která má hmotněprávní důsledky. Při posuzování námitky promlčení vznesené až v odvolacím řízení však nelze přihlížet k novým skutečnostem a důkazům, které nelze v odvolacím řízení přípustně uplatnit s ohledem na zásadu „neúplné apelace“ (rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2005, sp. zn. 33 Odo 631/2004, jenž je veřejnosti k dispozici na webových stránkách Nejvyššího soudu).

Dovolatelce se prostřednictvím dovolacího důvodu podle § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř. podařilo zpochybnit správnost napadeného rozhodnutí. Dovolací soud je proto zrušil (§ 243b odst. 2, věta za středníkem, o. s. ř.). Jelikož důvody, pro které bylo napadené rozhodnutí zrušeno, platí i pro rozhodnutí soudu prvního stupně, zrušil dovolací soud i toto rozhodnutí a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení (§ 243b odst. 3, věta druhá, o. s. ř.).